

FIGYELŐ

Forma és tartalom az irodalomban

Régi igazság, ősi bizonyosság: más a forma és más a tartalom. Erősen tévedne az, aki a formát azonosítaná, összetévesztené a tartalommal, akárcsak az aki előnyben részesítené a formát a tartalommal szemben, de talán az is, aki a formát hajítaná el magától mint alárendelt jelentőségű valamit a tartalommal szemben. Tévednének mindannyian, mert különválasztanák a formát a tartalomtól, — tudva azt, hogy: más a forma, más a tartalom — és vagy az egyikre vagy a másikra esküdnének. Holott amennyire igaz, hogy más a forma és más a tartalom, vagy más szóval, hogy a tartalom és forma ellentét-párt képeznek, amely valamely belső ellenmondás külső kifejezése, megjelenési formája, — ugyanannyira igaz ennek az ellenkezője is. Az ugyanis, hogy a forma és tartalom egy belső összefüggésen alapuló nagy egységet alkotnak, hogy egyik nem lehet meg a másik nélkül. Nincs forma tartalom nélkül, nincs üres forma ugyanúgy, ahogy nincs és nem lehet tartalom bizonyos elhelyezkedés, körülhatároltság, szervezettség, egyszóval bizonyos forma nélkül. A patak vize is megformálja medrét, a szilárd test is bizonyos formákban jelentkezik és nincs olyan eszmei tartalom, amely anélkül hatna, anélkül mozgósítana, anélkül indítana harcba, hogy előzőleg szervezett formákat ne öltött volna. Minden jelenség, dolog, minden folyamat bizonyos tartalom és forma annak megfelelő szóval adekvát forma-egységét alkotja. Ahogy tartalom nélkül nincs forma, mert mit lehet formába önteni, szervezni, ha nem bizonyos tartalmat, — úgy forma nélkül sem lehet tartalom.

A forma természetesen, ha eszmékről és azok megformálásáról, alakításáról van szó, már pedig a következőkben erről lesz szó, belső alkotó, belső szerkezetet jelent, a tartalom szervezését, szervezési módját jelenti. A természet, a világ, a jelenségek és folyamatok tükröződnek tudatunkban, tudatunk tartalmát képezik. Tudatomban, gondolataimban csak az jelentkezik ami megfelel a természetben és társadalomban észlelt jelenségeknek, történéseknek. A külső történések képezik tehát tudatom tartalmát. A külső világ történései viszont nem széthánytan, de elrendezetten, szervezeten, formába öntve jelennek meg tudatomban. A fogalmak formájában.

Minden társadalmi mozgalomnak társadalmi, szociális a tartalma. De ez a szociális tartalom bizonyos formában jelentkezik, amely forma megfelel a korszak unalkodó áramlatának.

Parasztmozgalmaink vallásos vagy nemzeti köntösben, formában jelentkeztek. Már a szerint, a feudalizmus mely fokán vívták meg az adott felkelésekben a harcot. Az eretnekek még tisztára vallásos formában harcolták meg társadalmi, hűbér-ellenes harcaikat, a husziták már egyúttal nemzeti formában is. Vajdaság sajátos történelmi fejlődése folytán már szintén a XVI. században is nemzeti köntösben jelennek meg az antifeudális mozgalmak (A fekete ember, Majzos és mások mozgalmai). De ez a forma nem véletlen külsőség. A fekete ember például egyként volt kénytelen harcolni mind a törökök (török hűbérrendszer), mind a szerb és magyar földesurak ellen. Ha csupán szerbek lettek volna a

hűbérurak között, úgy nem jelentkezett volna az antifeudális harc nemzeti köntösben. Az első szerb felkelés is nemzeti formában jelentkezett polgári-demokratikus forradalom volt. És itt sem volt véletlen a nemzeti forma. Hiszen a hűbérurak sorra törökök, a hűbérelles erők, a parasztok és a közülük éppen kiváló falusi kereskedő réteg tagjai, kivétel nélkül szerbek voltak. Így olvad egységes egészbe a forma és tartalom, így határozzák meg egymást kölcsönösen forma és tartalom.

A társadalom fejlődésének folyamatában a termelő erők és termelési viszonyok játszanak tudvalevőleg főszerepet. A termelő erők itt a tartalmat adják, a termelési viszonyok azoknak formája. És éppen itt tehetjük vizsgálat tárgyává a forma és tartalom egységét vagy — harcát Mert a kettő közötti viszony nem mindig a belső harmónia, belső egyezés, nem mindig az egység viszonya. A termelő erők, a tartalom, — meghatározzák önmaguk formáját. Minden tartalomnak, a termelő erők minden fejlődési fokának megfelel bizonyos meghatározott forma, meghatározott termelési viszony, más szóval meghatározott termelési, társadalmi rendszer. A kipompásodó gépi technika, a villamosítás a gépesített termelési folyamat, a társadalmisított termelés megkívánja a szocialista termelési viszonyokat, de válságot okoz olyan társadalmi rendszerben, amely még — a társadalmisított, kollektív termelés ellenére az egyéni haszonkiszájtáson épül fel. Ha emiatt a kapitalizmusban megáll a további fejlődés és a már megtermelt búzát, kávé is a tengerbe hányják, úgy mihelyt a szocializmus felé haladó társadalomban helyreáll a forma és tartalom egysége, — hozzáalkalmazák a közös termeléshez a közös kiszájtítást, — hatalmas lendülettel fejlődnek újra tovább a termelő erők.

Igy van ez minden más téren is. A dolgok (a tartalom) fejlődnek — az előbb említett esetben a termelő erők, pl. a gépek, a gépesítés fejlődnek — de a forma, amelyben a dolgok jelentkeznek, elmarad a tartalom mögött fejlődésében. Ilyenkor zavar, disszonancia keletkezik, a forma és tartalom, mint két ellentét, harcba lép egymással. A belső ellenmondás külső ellentétet, összeütöközést, harcott eredményez (az ellentét, a harc is formája a belső ellenmondásnak mint tartalomnak). A harc folyik mindaddig, amíg a forma is, hirtelen, ugrászerűen, meg nem változik, hozzá nem alkalmazkodik a már előzetesen megváltozott tartalomhoz. Az új tartalom és régi forma közötti harc tehát az új tartalom győzelmével végződik olymódon, hogy a forma hozzáidomul. Így jutunk el újra a forma és tartalom egységéhez, harmóniájához.

Igy van ez minden téren, amint mondtuk. Az eszme mozgosítja a harca a tömegeket; de szervezett forma, pártszervezet nélkül, nem teheti ezt meg, nem győzedelmeskedhet. Voltak, akik úgy vélték, hogy csupán a tartalom a fontos, az eszme, ideológia, a program; a forma, a szervezet formája egyáltalán nem játszik szerepet. Ma már mindenki előtt világos, hogy az új típusú párt, a Párt szervezett formája nélkül az eszme nem győzedelmeskedhet. A forma nélkül, — ebben az esetben az új típusú párt fegyelme és egyéb tulajdonságai nélkül, — a tartalom sincs biztosítva.

Hegel rendszerezte a dialektikát, de abba nem megfelelő tartalmat, idealista filozófiai tartalmat öntött. Itt a tartalom harcban állott a formával. A dialektika csak materialista filozófia formája lehet. Ezért dőlt meg a hégeli filozófiai rendszer oly hamarosan. Magában Hegelben is összeütöközött a dialektika és az idealizmus. Ezért állott meg félúton. Ezért hirdette, hogy csupán az ő koráig volt fejlődés, de vele a fejlődés megáll, a történelem megszűnik.

Hasonlóan áll a dolog az állami életben is. Az állami szervezet bizonyos termelőmód és társadalmi rendszer formája, és egységben kell hogy álljon tartalmával. Ezért nem lehet arról szó, hogy szocialista termelési mód mellett a régi formális demokráciájú állam továbbra is fennálljon, hiszen az a tőkés termelési rendszernek felelt meg, annak volt erőszakos szervezete a munkásosztály és a dolgozók ellenében.

Igy van az irodalom és így van az irodalom kifejező eszköze, a nyelv terén is. A szó a forma, amelynek tartalma, jelentése bizony szintén egyre változik, a változó korok szerint. A szó formája azután ha késéssel is és a maga módján is, de hozzáidomul az új tartalomhoz.

Persze a forma életének folyamán bizonyos önállóságra tehet és tesz is szert. Megalkotja a maga törvényeit. Sőt, kihatással van magára a tartalomra is. Bizony az új állam, mint forma, alakítja, fejleszt, építi a szocializmust. Az új szó is kihat a gondolkodásra, hiszen az ember úgy is kezdett el gondolkodni, részint éppen nyelvének, a szavaknak fogalmatépítő hatása folytán. De ez nem jelenti azt, hogy bármely forma bármely tartalom köntöse, szervezési alkata lehet. A forma sohasem tehet abszolút önállóságra szert. Rabszolgatartó rendszer nem állhat meg gépi termelés mellett, például, és nem jelentkezhethet realista irodalom, életet tükröző irodalom sem sejtelmes, ködös, az élettől teljesen elvonatkozott formában. Dadaista formában nem jelentkezhethet — nevelő, tanító irodalom. Ha mégis így hisszük, — formalizmusba süllyedünk.

II.

A formalizmus különválasztja a formát a tartalomtól, a formalizmusban az író elvonatkozik az élettől, az irodalom tartalmától és a formát abszolút önállóságra emeli, amelynek semmi köze a tartalomhoz, amely más szóval harcban áll a tartalommal ahelyett hogy nagy egységet alkotna vele.

Vannak, akik mint a »szép« szavak bódultjai, a szavakat nem azok tartalma, jelentése szerint alkalmazzák, — elfelejtve, hogy a szavakat csupán tartalom teszi és teheti »széppé«, az a tulajdonságuk, hogy teljesen, a legkisebb árnyalatig fedik a tartalmat: pontosan, hangulatszerűen is, azt fejezik ki, amit kifejezni, tükrözniök kell. Másoknál a ritmus él önálló életet, tekintet nélkül arra, a tartalomnak milyen ritmus felel meg, vagy talán éppen — a ritmustalanság volna a tartalomnak megfelelő köntös (abszolút ritmustalanságról természetesen nem lehet szó, a prózának is van ritmusa). Ezek is mind szubjektív tulajdonságok és a szubjektivizmus hibájába visznek, ha nem az objektív valóság, — a lélek, az egyén is az objektív valóság alkotórésze, — megformálását célozzák, ha elkülönülést jelentenek — az élettől való elvonatkozást, begubózást.

De feltétlenül a formalizmus hibájába esik, semmi esetre sem adhat művészt az, akit, mint ezt Kalinin vette észre, nem érdekel az ember, aki nem szereti az embert, aki nem tud vele örülni, vele sirni, vele dühöngeni, vele harcolni és dolgozni. Az ilyen ember, mondja Kalinin, legfeljebb is — fényképmásolatát adhatja az életnek, hiszen nem éli meg benne az embert, akinek életéről egyedül lehet szó. Márpedig a naturalisztikus, fényképszerű másolás, részletek jelentéktelen halmozása a belső összefüggések, kapcsolatok, az embernek adása nélkül nem művészet, nem irodalom. Az élet mozgás, dinamika, a fényképező masina viszont csupán egy pillanatot fog meg és azt nem mint valami folyamat részét de mint örök abszolút, állandót állítja elénk. Ezzel persze meghamisítja az életet, ahelyett hogy tükrözné azt.

A fényképező masina azonkívül — szenvtelenül, érzés nélkül figyeli meg és adja, regisztrálja az életet, mint az aktákat gépiesen iktató tisztviselő, aki nem érzi, nem tudja, hogy minden akta emberi sorsot temet, vagy indít új utakra. Az író nem lehet közömbös az étellel, az emberrel szemben: teremtvényeivel szemben, akiknek ő maga is teremtménye egyúttal persze. Aki közömbös, aki nem szereti az embert — az nem művész. Az masina. Fényképezőgépp. Szeretet és gyűlölet a művész hajtóereje. A művész az objektív valóságot tükrözi, de szubjektív módon átélten, élményszerűen. Szeret és gyűlöl tehát, mert maga is része az objektív valóságnak. Gyűlöl, gyűlöli az ember ellenségét, éppen azért gyűlöl, mert szereti az embert. Az objektivizmus ugyanúgy formalizmus mint a szubjektivizmus a művészetben.

Termékenyítő kölcsönhatás viszonya áll tehát fenn az igazi művész és a valóság, az ügy között (forma-tartalom). Az igazi egyént csak fejlesztheti, ha az ügyet, a nagy ügyet, a társadalom harcát tekinti egyéni élete központi kérdésének is. »Az író szubjektív őszintesége csak akkor vezethet nagy realizmusra, ha jelentékeny társadalmi mozgalom írói kifejezése« (Lukács). Eppen ezért áll be hanyatlás az 1848 utáni polgári irodalomban, mert az akkori hanyatló polgári társadalom nem adta meg, de szétzúzta ennek feltételeit. Így vált az író tisztára megfigyelővé, nem élte meg maga is a társadalmi folyamatokat, az embert. Mert a tartalom itt is meghatározza a formát és »Már az idős Ibsennél is látjuk, hogyan válik ellenzéki érzülete egyre tanácstalanabbá s en-

nek következtében hogyan vesz fel egyre többet a nyugateurópai irodalom dekadens vonásából és kifejezőeszköziből» (Lukács). Hiszen nincs lélek — társadalom nélkül, az egyén tudata csupán a körülötte és benne zajló életet tükrözheti és azzal szemben foglalhat állást. (Önmagát is tükrözheti az író persze írásaiban, de ő is terméke a körülötte folyó, mozgó, zajló életnek).

A vázolt polgári társadalomban nincs tere a komoly cselekvésnek, a polgár és polgári író szemszögéből nézve persze a dolgokat, aki nem kapcsolódhat be olyan jelentékeny társadalmi mozgalomba, amely még igényelné polgári világát. Így — újból a tartalom hatását figyelhetjük meg a formára — kényszerül a polgári irodalom a szemlélődésre, a szemlélődő életmód, a beszélgető irodalmi forma adására, ezért kénytelen csupán szavakkal jellemezni a hanyatló polgári társadalom írója, ha már nem viheti hőstét oly tettekbe, oly cselekedetekbe, amelyekben megnyilvánulhatna magatartása és jelleme. Ma — éppen ellenkezőleg még van a tett, a cselekedet lehetősége, van jelentékeny társadalmi mozgalom és ez ellenkező irányban határozza meg az irodalmi formákat. Azt jelenti-e ez, hogy most már az ellenkező végletbe esünk és elhagyunk minden intellektuális vonást írásainkból, minden komoly párbeszédet az élet nagy problémáiról és csupán magát a pusztá cselekedetet adjuk, hogy úgy mondjam a pusztá gyakorlatot minden elmélet nélkül?! Világos, hogy ez újból formalizmus volna, az élettől elvonatkozás. Mi élünk intellektuális életet is és tudatosan, gondolkozva, megbeszélve a problémákat építünk, cselekszünk! Hasonló a helyzet a természet és a szerelem problémájával kapcsolatban is. Ahogy ezt Vinogradov fejezi ki, szó sem lehet arról, hogy elvonatkozzunk írásainkban a természettől és szerelemtől; azon fordul meg minden, *hogyan* adjuk a természetet és szerelmet. Csupán azért, mert az említett hanyatló polgári kor írói *csupán* szerelmi élményeket ismertek már, a vázolt okok folytán, hogy minden mástól elvonatkoztak és csupán a szerelmet tartották »élménynek« és »életnek«, még semmi esetre sem következik, hogy mindezt félredobjuk. Hiszen a természet belejátszik, akár a szerelem is, életünkbe és nem adnók a teljes életet, ha ettől elvonatkoznánk. De — és ezen van a hangsúly — a természet része társadalmi életünknek: nyersanyaga építésünknek, termelésünknek, tárgya harcunknak a természet erői ellen, amelyeket egyre inkább sikerül legyőzni és szolgálatunkba állítani és háttére egyéni életünknek, például nyaralásunknak, pihenésünknek is. A szerelem is egyúttal társadalmi jelenség is, nem csupán élettani, biológiai funkció. Marxnak is az volt a véleménye, hogy »Nihil humani a me alienum puto« (Semmi emberi sem idegen tőlem). »Gorkij, tudva azt, hogy az irodalom öntudatra ébreszti az embert, tisztában van azzal is, hogy az irodalom érthető, népszerű kell hogy legyen. Ennek ellenére rajta volt, hogy a problémákat ne laposítsa el, ne adjon pusztá agitációt. Az irodalom adja a nagy valószínűségi problémákat a legmagasabb művészi színvonalon. Gorkij mind az embereket mind a helyzeteket a konkrét lehetőség legmagasabb színvonalán ábrázolja» (Lukács).

Az új élet, új valóság, más szóval új tartalom, újszerűen tükröződik is az irodalomban, művészetben, új formát teremt magának. De ez nem jelenti azt, hogy elvetjük teljesen a régi formákat, hogy ne értékelnők, ne használónók fel, esetleg elemeiben, a múlt kulturális örökségét. Első sorban azonban mégis az új tartalomból, új életből nő ki az adekvát, megfelelő új forma. Éppen ez tételezi fel az új élet alapos ismeretét, a teljes belekapcsolódást, a vele szemben való állásfoglalást.

Az új élet mellett azután feltétlenül hatással vannak a múlt formáiból is azok megfelelő elemei. Így volt az például a reneszánsz idején is. »A görög formákhoz fordultak, akár a későbbi francia drámairók is, akik az aristotelesi hármasesztétikát próbálták felhasználni. Persze mindez azáltal vált lehetségessé, hogy a régi formák, bizonyos változtatásokkal, megfeleltek az új tartalomnak, mert némileg hasonló élet formái voltak. De a franciák például rosszul értelmezték Aristotelest, más értelemben alkalmazták. Persze csupán azért, mert az a rosszul értelmezett forma volt a legmegfelelőbb a társadalmi fejlődés bizonyos fokán« (Marx). »Goethe is kora problémáival akar megbirkózni a *teremtő módon* megújított antik forma segítségével« (Lukács).

Korunknak kevésbé felelhet meg valamely régi forma teljes felújítása. Hiszen még nem volt oly kor a társadalom történetében, amely csak némileg is hasonló lett volna korunkhoz. Csak elemek átvételéről lehet szó tehát. Itt természetesen a realizmus (kritikai realizmus) elemeinek átvételéről van szó. Ellenkezőleg nem adnak művészetet sem a tisztára naturalisztikus, empirisztikus forma alkalmazói, de azok sem akik az ellenkező végletbe esnek és a dekadens artizmus híveivé szegődnek. A két háború közötti idő polgári írói Németországban az u. n. »neue Sachlichkeit« (új tárgyilagosság) útvesztőjébe tévedtek. A felületet adták csupán, nem mélyedtek el sem a társadalmi sem a lelki problémákba, — mert úgy érezték, hogy csalódtak és, hitetlenekké válva, nem akartak elmélyedni sem az emberben, sem a társadalomban. A tartalom újra hatással volt tehát a formára. Ez a tapasztalati tények adása a felületről kapcsolódott sokszor bizonyos misztikával, vagy esetleg más művészeknél váltott ki sötét, homályos írásmódot és miszticizmust, hiszen mind a két írásmód különböző fajtája, neve az irtózásnak a változástól, a fejlődéstől, a társadalmi és egyéni valósággal való szembenézéstől.

Ha ezeknél túlkonkretizált »valóságokat« kapunk, felületet kapunk, amazoknál pedig túlon túl elvont absztrakciót: mindakettőnél szétfoszlott a lényeges tartalom, az élet valóságának igazsága. Csupán esetleges az egyik is másik is, exotikus lelki útvesztőket az egyik, felületi egyszer megtörténtet, szintén véletlent a másik. A valóságtól, az általánostól, tipikustól mindakettő elvonatkozik. A plakátirodalom hasonló hibába esik. Túlkonkretizálja a dolgot, a felszínen marad, minden átéltség nélkül, elmélyítés, általánosítás nélkül. Tárgyánál fogva a plakátirodalom lehet művészet, de pátosza le kell hogy nyúljon az élet nagy mélységébe. A napi jelszót fel lehet dolgozni, de vissza kell helyezni abba a mélységbe, amelyből kinőtt mielőtt a nap jelszavává vált. A felületen maradó plakátirodalom ellenkező végletbe esik mint az artizmus, de szintén nem ás le a valóság mélyére. Az artizmus csak látszólag mély, ha sémáva tesz az embert ott, excentrikussá, valószerűtlenné itt. Elvész az ember az artizmus homályos miszticizmusában. De ez — megfelelt, a kései polgári íróknak, hiszen ők antihumanisták voltak, hiszen ők nem szerették az embert és így az embertelen tartalom és embertelen, embertől elvonatkozó forma náluk egységet alkottak. Viszont a mi szocializmusunk csupán a formalizmus különböző antihumanus fajtáival állhat harcban. Formalista, embertől elvonatkozott író nem lehet igaz író, nagy író. A nagy író legszemélyesebb emberi élményeiben is a nagy társadalmi folyamatokat, ellenmondásokat, harcokat fejezi ki. Minél nagyobb az író, annál kevésbé van »privát« élménye. Így az író, igaz író, megéltén adja és adhatja kora valóságát. »Az elszigetelt én — a tőkésrendszer terméke« (Lukács).

Azt jelenti-e ez, hogy tehát a mi irodalmunk elveti az egyént és csupán az általánosat jeleníti meg? Tudjuk, hogy a lényeges, az általános csupán az adott egyeseken át nyilatkozhat meg. Nincs »az anyag« és nincs »az ember«. Az egyes emberen át tükrözhetem csupán »az embert«, a típust. A líra, az egyéni költészet is egyre »epizálódik«, az általánosat fejezi ki. Ez éppen az új viszony formája, az egyén és a társadalom új viszonyának formája. A társadalom és az egyén egy egységbe fomódik, de nem csupán azáltal, hogy az egyén beléolvad a társadalomba, az együttesbe, közösségbe, hanem azáltal is, hogy az egyén kivirágzása, kipompásodása, csak az új közösség keretein belül lehetséges. A szocializmus nem jelenti az egyén elfojtását. Ellenkezőleg, csakis a szocializmus teszi lehetővé az egyén kifejlődését! Ez az új élet-tartalom az irodalom formanyelvére fordítva azt jelenti, hogy nem vetjük el az egyéni, lírai élményt, de azt válogatva, általános jelentőségűvé téve ábrázoljuk. Mindenestre változásában fogjuk meg az egyént is, mert szintén fejlődik. De nem adjuk csupán esetleges véletlen hangulataiban mint azt, teszem, Wilde Oszkár tette és kívánta meg az írótól, kijelentve, hogy nincs ember és nincs igazság, csupán a hangulat van, a pillanat röpké esetlegessége. S amíg ő a hazugság esztétikáját propagálta, az illúziók »művészetét«, mi ellenkezőleg tudjuk, hogy a művész is csupán az igazat, a művészi igazat adhatja és fejezheti ki. Fejlődésükben fogjuk meg a dolgokat, mozgásukban és harcukban, multjukból érte meg jelenünket, amelyből kiível a jövő. De nem felejtve el, hogy

az egyesben, az egyénben fejeződik ki a lényeges, a jellemző, a továbbvivő és perspektívát, jövőt teremtő történelmi erő.

Ellensége-e a szocialista realizmus a romantikának? Ha a szocialista realizmus művészi forma és irány, aminthogy az, akkor itt is a tartalomból, az életből kell kiindulnunk, amelyet ez az irodalom tükröz. Van-e romantika az életünkben? Sohasem volt korszak még annyira heroikus és ebben romantikus mint a miénk. Ha életünket adjuk, tükröztetjük és éppen reálisan, a realizmus eszközeivel, úgy akarva — nem akarva romantikát is fogunk adni, herotikus élet-küzdelmet, halál és mult-lebírást fogjuk adni. Harcolunk hősiiesen a mult ellen, a jövőért a külelenség ellen és egyúttal kiki önmagában is, hogy legyőzze önmagában a mult megülepedségeit és áporodottságait, az öröklött önző, öntömjénező és hasonló adottságokat önmagunkban. Ezek a kettős harcot vivő hőroszok itt járnak-kelenek körülöttünk. És hősiességük romantikussá teszi korunkat. »A szép — a mi életünk!« mondja Jermilov, és nem csupán az eredmények szépek, de szép maga a harc és az építés folyamata is, szép a nehézségek leküzdése is. Az alkotás, a harc, az élet a közösségért és önmagam átépítéséért — önmagában is szép. És mindez reális ma, de kétségtelenül romantikus is. Itt tévedünk sokszor, mint ifjúsági lapunk is egy riportjában, amikor arról ír, hogy szép a munka utáni — fürdés a folyóban. Szép a pihenés is a közösségben, de nemcsak a pihenés szép, hanem a közös élet átnevelő harci hatása is benne és szép — maga a munka is minden nehézségével, minden nehézség-áthidalásával egyetemben.

Ez adja meg azután a feleletet arra a kérdésre is — van-e jogosultsága a happy endnek?! A polgári irodalomban nem volt jogosultsága a jövénnek. Mert nem lehetett és nem lehet jövége a tőkés rendszernek és különösen annak általános válsága idején. Kispolgári illuziót, hazugságot nyújtott a kedvező befejezés, nem pedig művészi igazságot. Ma azonban csak jövége lehet építő munkánknak. Győzünk, de eltekintve is a győzelemtől, azt mondtuk, szép maga a harc és munka is, abban is az alkotás örömét érezzük, a társadalmat és önmagunkat megteremtő alkotás gyönyörét. Mindez azonban nem jelenti, nem jelentheti azt, hogy az élet ábrázolásából a szépség ábrázolása miatt, — elsikkasztjuk a harcot, amely még folyamatban van és folyamatban lesz a szocializmus kiépítéséig. És azontúl is. A belső és külső harc folyik és éppen ez tartalma irodalmunknak, éppen ez szabja meg a formát is, amely egységesíti a realizmust és romantikát.

III.

Mindezek ismeretével forduljunk már most irodalmunk, a vajdasági magyar irodalom problémái, a forma és tartalom egységének vagy harcának problémái felé irodalmunkban. Másfél esztendővel ezelőtt egy előadásban, amelyet lapunk le is közölt, még arról volt szó, hogy a formalizmus, az artisztikus formalizmus nem problémája irodalmunknak és ezért ezzel a kérdéssel felesleges foglalkoznunk. Bizonyos, hogy azóta kiteljesedett irodalmunk, mellékhatásokat és talán vadhajtásokat is növesztett, de egész bizonyos, hogy már másfél esztendővel ezelőtt is megvoltak mai irodalmi problémáink, ha talán csak elemikben, csirájukban is. Ma sem lehet természetesen szó formalizmusról, artisztikus dekadens irodalomról körünkben.

Viszont már akkor is voltak egyes formalisztikus elemek írásainkban és ezek az elemek, mintha együtt fejlődnének ki növe, pompásodó irodalmunkkal; egyre észrevehetőbbek lesznek. Éppen ezért kell foglalkoznunk a forma és tartalom egységének és harcának kérdésével. Egészen bizonyos mindennek ellenére, hogy ma sincs egyetlen olyan írónk sem, aki tisztára artista, vagy tisztára a felületi, rekvizitumokon alapuló naturalisztikus, »új tárgyilagosság« hivatna és elvetné a szocialista realizmus formáját a maga teljességében. Viszont ugyanugy áll az is, hogy nincs talán egyetlenegy oly írónk sem, akiben ne volnának meg a különböző jellegű formalizmusok egyes elemei, aki ne folytatna erős és komoly harcot önmagában és önmagával a forma és tartalom egységéért, az új életnek, új tartalomnak megfelelő új irodalmi formáért, az adekvát kifejezési módot.

Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy hat ránk az új élet, hogy belékapcsolódunk vagy legalább is igyekszünk belékapcsolódnunk az új életbe, de akár azért, mert még nem kapcsolódunk bele teljesen és sokszor talán csak kívülről vagyunk szemlélői, mintegy vonati ablakból és itt is a gyorsvonat ablakából nézzük az eseményeket csupán, vagy turistamód csupán, kirándulva pár órára pár napra az »életbe«, szóval, mondom akár ezért, akár bármi más okból eredőleg, de formánk elmarad az új tartalom, az akart és jórészt elsajátított és kívánt új tartalom, új élet mögött. Az »egyéb« okok között ott szerepel feltétlenül az is, hogy jórésztünk más, a mai életnek nem megfelelő formanyelvet sajátított el és képzett ki magának, amíg mások még nem jutottak el odáig, hogy kialakítsák egyéni formájukat, tévelyegnek és sokszor a nyugati dekadens formák hatása alá is hibálgat. Általánosabb, az egyéni okokon felül álló, és azokat éppen meghatározó feltétele és oka mindennek az, hogy az osztályharc kellős közepében állunk, hogy körülöttünk is folyik még a harc a régi és új között és hogy ez a harc természetesen az ideológia és így az irodalom terén is folyik és kihatással van az egyesek formanyelvére is.

Az ilyen formalisztikus elemek írásainkban igen számosak és igen különbözőek. Az objektív valóság szubjektív tükrözése helyett, vagy inkább — mellett, igen gyakran esünk teljesen vagy helyenként az objektívizmus vagy szubjektívizmus hibájába. Itt-ott »élményirodalmat« hangoztatunk, mintha az élmény nem lehetne és nem lenne szükségszerűen — és minél igazabb íróval van dolgunk annál inkább — társadalmi jelentőségű de csupán »privát« élmény, másutt meg éppen ellenkezőleg hidegen, részvétlenül, bele nem kapcsolódottan, de naturalisztikusan felületet, túlkonkretizált részletezést adunk, rekvizitumokat adunk, nem az embert, de annak epidermiszt nyújtjuk csupán.

Vannak írásaink (nem beszélek íróról, de írásról, mert ezek az elemek jelentkeznek legjobb íróink írásaiban is, szinte váratlanul és mert kevertem, és szórványosan jelentkeznek ezek az elemek az egyes íróknál) amelyek szinte artistikusan hatnak, mintha l' art pour l' art írta volna írójuk, hogy azután hirtelen az artistikus írásra kívülről rá illesztett tendencia döbbsen meg. Néha elcsodálkozhat bennünket egy-egy vers, amely úgy hat mintha a szimbolizmus idején ötvözte volna szavakba exotikus élményeit valami hiperintellektuálizált költő és szinte el sem akarjuk hinni, hogy munkásíró versét olvassuk a szocializmus építő társadalomban; de ugyanúgy elcsodálkozhat az oly írás is, amely kulturális vezércikk ünnepi témáját, vagy irodalomtörténetet szedi rigmusba. Vannak írások amelyek nem tükrözik a helyesen értelmezett mai életet (a múlt élet amely a mába ivel és a mai életet alapozza, értelmezi, beletartozik a helyesen értelmezett mai tematikából), mások viszont kizökkenetnek a csakugyan művészi hangulatból, mert publicisztikai módon, leíró és magyarázó részletekkel adnak »tendenciát«. Vannak írásaink, amelyek helyenként az asszociációs módszerrel komplikálják erőteljes mondanivalójukat és néha talán túlságosan belevesznek a lélek útvesztőibe, míg mások, helytelenül értelmezve a szocialista realizmust, egyáltalán nem mélyednek el az emberben, nem adnak pszichológiát de megrekednek a felületen. Ezek még nem ismerkedtek meg a dialektikus és történelmi materializmussal, amely nem tagadja a pszichológiát, csupán értelmezi, magyarázza azt a társadalmi tényezőkkel. Hasonlóképpen vannak írások, amelyek naturalisztikusan ragaszkodnak a megélt egyeshez és esetlegeshez nem teremtve tipikus helyzeteket és tipikus embereket, míg mások megfedkednek arról, hogy a tipikusát csak egyéneken át adhatjuk, érzékeltethetjük és sablonokat, sémákat adnak, elikkasztva az egyént, mint a tipikus megszólaltatóját.

Az osztályharc tükrözésének kérdésében is sok érdekes, de nem kívánatos tünetet észlelhetünk. A legtipikusabb írásainkra az, amit talán »családi problémának« keresztelhetnénk. Íróink különösen szeretnek falura menni témakörért. Minthogy azonban legnagyobb részét nem ismerik a mai falut, mert városi emberek (az egy-két falusi író elvárosiasodik és nem ír a faluról és faluból), azért hogy megkönnyítsék dolguk — a faluban lefolyó harcot, osztályharcot egy családon belül érzékeltetik. Így az osztályharc egyrészt generációk harcává súlyed (az öregek képviselik a régi rendszert, a fiatalok az újat), másrészt elszikkad az osztályharc azért is mert, hiszen ha másképp nem — az idők folyamán

önmagától megoldódik a kérdés, mert előbb-utóbb kihál az idősök nemzedéke. Egy-egy elbeszélés, szindarab természetesen még sem várhatja be a természetes halált, így azután többnyire úgy oldja meg a kérdést, hogy az öregeket is, a fiatalok hatása alatt, szocialistává teszi. Persze már az írás elején tudja az olvasó, hogy a harc nem komoly, hogy előbb-utóbb a fiatalok és öregek kibékülésével fog végződni, hiszen szülőkről van szó, akik nem gyűlölhettek komolyan fiaikat-lányaikat. Ez a módszer semmi esetre sem tükrözi a valóságot, az életet, mert elsikkasztja belőle a harcot, amely ma még egyként folyik a társadalomban és az egyénben.

Az egyénben folyó harc sem igen talál ábrázolásra íróinknál. Alakjaink nem fejlődnek, de sokszor hirtelen ugrásszerűen válnak máróli-holnapra a szocializmus építőivé. Értsük meg jól: minden fejlődés ugrásszerű. Viszont az ugrás az életben, az élet minden terén — előkészített ugrás, amelyet hosszas, lassú, fokozatos fejlődés készít elő. Ez az előkészítés hiányzik igen sokszor írásainkban és ezáltal hamisítjuk meg az életet, ahelyett hogy azt tükröznök.

Vannak íróink, akiknek az írásaiban egykor már kikristályosodott, kiépült a forma és tartalom egysége. De ennek az egységnek az alapja a régi élet, a régi valóság a régi tartalom volt, amelynek megfelelt a régi forma.

Ezek olykor, a régi élet hatása alatt állva még, persze anélkül, hogy ezt észrevennék, hogy ennek tudatában lennének, vagy megmaradnak a forma, a régi forma szerelmeseinek és szédülten, szavakba bódulva, azok ötvözetét adják tekintet nélkül a tartalomra, vagy éppen ellenkezőleg a másik végletbe esve, újabb szélsőség rabjaiként — teljesen elhanyagolják a forma problémáit és »tudatosan« azaz szántszándékkal csak tartalmat akarnak adni minden formához kötöttség nélkül, nem gondolva meg, hogy lehetetlenre törekuszenek, hogy megtagadják a művészetet.

Azok az íróink szóval, akikben valamikor már kialakult a régi tartalom és régi forma egysége, ma új tartalomra törekedve, az új élet tükrözésére törekedve, bennerekednek még sokszor a régi forma kereteiben és ezáltal elveszítik a tartalom és forma egységét. Ezek részére természetesen nem marad más hátra mint a formában is továbbfejlődni, a formát is kifejleszteni, azt az új formát persze, amely megfelel az új tartalomnak. Csakis ily módon építhetik ki magukban újonnan a tartalom és forma egységét, mai harcok korszakunk után. Hiszen mint már láttuk, a tartalom és forma egysége legtöbbször cél és követelmény csupán és csak a harc eredménye lehet.

Igen gyakori jelenség még nálunk, hogy ismertetéseinkben, kritikáinkban is különválasztjuk a tartalmat a formától és már aszerint, kiben melyik elem az erősebb a ma elért fokon, vagy csupán a tartalom vagy csupán a forma szempontjából értékeljük a művészetj terméket, vagy esetleg mind tartalom mind forma szempontjából elemezzük ugyan a műveket, de a kettőt teljesen különválasztva, elkülönítve egymástól. Ugyanezek az írások — újból nem lehet íróról beszélni, mert mindez csak a mult kísértése még írásainkban és íróinkban és éppen ezért csupán része, beépített része írásainknak és többnyire, nem tudatosan, keveredik a mai elemekkel — ugyanezek az írások tehát sokszor különválasztják ugyanigy a »művészetet« és a »szocializmust«, ami természetesen szintén teljes lehetetlenség, mert újból a tartalom és forma különválasztását eredményezi, holott tudjuk, nincs forma tartalom nélkül és nincs tartalom for-

Lőrinc Péter

IRODALOM: Ehhez az íráshoz, a vajdasági magyar írók írásain kívül főleg a következő irodalmat használtam fel: Marx, Engels, Lenin, Kalinin írásait, Lukács György, Rudas László, Todor Pavlov, M. Rozentál, Vinogradov, Jermilov, Novicki, Bihali-Merin, Jovan Popovics és mások írásait. Legtöbbet Lukács György és M. Rozentál műveit lapozgattam.